

Nr 152

Av herr Berglund m. fl., angående rätten för jordbrukare i Norrbottens lappmark till vatten och fiske.

Den svenska bebyggelsen i Norrbottens lappmark är av så sent datum, att tradition och minnesbilder ännu leva kvar från de första nybyggarnas dagar. En viktig förutsättning för kolonisation och livsuppehälle i denna landsdel var tillgång till fiskevatten. Upplåtelsehandlingarna för nybyggarna innehålla också så gott som undantagslöst anvisningar om var fiskevatten fanns att disponera.

På 1870-talet hade kolonisationen ökat så mycket att det befanns angeläget att lantmäterimässigt avskilja den jord, som nybyggarna hade att disponera från övrig mark, som Kronan skulle behålla. Upplåtelse av nybyggen fortsatte även efter avvitrningen. För att bereda utrymme för den fortsatta kolonisationen omfördes en del av den »överblivna» marken till kronoöverloppsmark inom de områden där avvitrningen icke var slutförd, och där nya upplåtelser kunde äga rum. Omkring sekelskiftet 1900 avslutades upplåtelsen av nybyggen och då erhöi den nu rådande fördelningen mellan enskildas och Kronans marker nu gällande gränser.

Lantmätarna, som skulle genomföra avvitrningen, hade en omfattande arbetsuppgift att detaljkartlägga de landskapsstora lappmarkssocknarna. Flera lantmätare arbetade samtidigt inom samma socken och hade den uppdelad i var sitt mätningstrikt. Den instruktion de hade att arbeta efter, 1873 års avvitringsstadga, innehöll föreskrifter om hur jorden skulle skiftas men icke något om skifte av fiske och vatten.

Avvitrningslantmätarna utförde sitt arbete på ackord. Deras arbete kan därför i vissa avseenden antagas ha blivit ett hastverk. Beträffande fiske och vatten skiftade en del lantmätare detta efter rättsregeln i jordabalken 12: 4, nämligen så att med äga vid strand följde rätt till vatten och därmed också fiske. Andra lantmätare skiftade icke vatten, då avvitringsstadgan icke innehöll någon föreskrift därom. Detta senare förfarande — att icke skifta vatten — var regel när odisponerade kronoöverloppsmarker gränsade mot de enskilda markerna. Kronoöverloppsmarkerna voro fortfarande vid 1870-talets slut tillgängliga för upptagande av nybyggen. Såsom kronoöverloppsmarker infördes även de vattenområden som ej skiftats. När socknemännen sedan skulle avgiva yttrande över avvitringsutslaget hade de ingen orsak att besvära sig över förlorade vatten och fiskerättigheter, då dessa frågor icke berörts i avvitrningsinstruktionen eller i dess prak-

Bihang till riksdagens protokoll 1960. 4 saml. Nr 152—159

tiska verkställighet. De sjöar och vattendrag, som överförts till kronoöverloppsmarker, voro fortfarande kvar för upplåtelse och delning.

Omkring sekelskiftet 1900 avslutades upplåtelsen av nybyggen. De nybyggen, som kommit till på kronoöverloppsmarker, blevo då gränslagda och den återstående marken överfördes till kronoparker. Samma avvittningsstadga gällde även vid dessa slutliga förrättningar. Det var aldrig tal om några ändringar i den gamla hävdvunna rätten till vatten och fiske. Icke förrän den slutliga avvittningen nådde Västerbottens fjällområden hade konsekvenserna av den ofullständiga avvittningsstadgans bestämmelser hunnit bli så uppenbara, att en särlagstiftning för Västerbottens lappmark kom till år 1926 för att eliminera de mest uppenbara orättvisorna.

Genom rättslig prövning har fastställts att den juridiska bedömningen fäster avgörande vikt vid förhållandet, att vattenområdena i fråga numera äro inskrivna i jordregistret som kronoparker från att tidigare ha varit kronoöverloppsmarker samt att jordägaren icke anfört besvär, när koncepthandlingar utan gränsmarkeringar voro utställda för yttrande. Dispositionen av vattnen har därför vunnit laga kraft.

Det är därför som otillfredsställande förhållanden råda i mer eller mindre utpräglad grad i hela Norrbottens inland. De odisponerade kronoöverloppsmarkerna ha på administrativ väg med obefintliga möjligheter till insyn från sockenbornas sida omskrivits till kronoparker. Röda gränslinjer ha uppdragits i efterhand. Det finns byalag, som ligga runt en sjö men icke äga rätt till fiske från egen strand, därför att en kronopark når fram till en mindre del av sjöstranden.

Dessa rättsvidriga förhållanden råda på grund av en ofullständig och oenhetligt tillämpad avvittningsstadga, som icke föreskrev en öppen och rättsenlig skiftning av vatten. De enskilda markägarnas möjligheter att under senare hälften av 1800-talet bedöma dessa konsekvenser och med anledning därav anföra besvär måste betecknas såsom obefintliga. Gammal hävd, nybyggesrättigheterna i fråga om fiske, nybyggarnas opåtalade brukande av fiske ända till för ett 15-tal år sedan, den oenhetliga redovisningen från avvittningslantmätarnas sida, m. fl. faktorer ha icke påverkat den juridiska bedömningen. Detta framgår av högsta domstolens utslag den 20—21 november 1957 i mål mellan Arvidsjauras sockenallmänning och Kronan.

Den juridiska tolkningen har lett fram till ett motsatsförhållande mellan de administrativa åtgärdernas rättsliga kraft och den allmänna rättsregeln i jordabalken 12: 4.

Det bör påpekas, att när den slutliga avvittningen verkställdes i Västerbottens lappmark före och omkring 1920 blev detta motsatsförhållande uppmärksammat och ledde fram till 1926 års särlagstiftning, som kom att avse endast Västerbottens lappmark. Denna lag eliminerade en del av de

orättvisor, som ett konsekvent fullföljande av 1873 års avvitringsstadga skulle ha medfört.

För Norrbottens lappmark finnes icke någon lagstiftning liknande den som gäller Västerbottens lappmark. Medan jordbrukarna i Västerbottens lappmark kostnadsfritt ha tillgång till vatten och fiske vid sina fastigheter, så föreligger icke samma förmån för jordbrukarna i Norrbottens lappmark.

Koloniseringen av Västerbottens och Norrbottens lappmarker ägde rum under samma betingelser. Levnadsförhållanden och andra omständigheter äro likartade i de båda lappmarkerna. Några skäl finnas icke — med undantag för de formellt juridiska — för att olika fördelar skola tillkomma samma befolkningsgrupper uteslutande av den anledningen att de äro boende i skilda lappmarker.

Med hänvisning till det anförda hemställas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till bestämmelser, som tillerkänna jordbrukarna i Norrbottens lappmark beträffande rätt till vatten och fiske samma fördelar, som de, vilka gälla för jordbrukarna i Västerbottens lappmark.

Stockholm den 25 januari 1960

V. Berglund

Annie Jäderberg

Ivar Jansson,

Kallix

Ragnar Lassinantti

Olof W. Wiklund
